
ЗМІСТ

Князь Ігор	3
Слово о полку Ігоревім	431
Слово та його автор	456
Примітки	471

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1

Місяць лютий літа 1184-го видався на Посуллі, як і по всій Руській¹ та Половецькій² землях, сніжним і суворим. Ріки й озера закувало міцним крижаним панцирем, степи лежали під товстим покровом сліпучо-білого снігу мертві, безмовні, а соснові бори та березові гаї, здавалося, дрімали в холодному тихому сні, осяні блискучим сонцем.

Лише звірі та птахи іноді порушували цю застиглу морозянутишу. То раптом десь на видноколі застугонить мерзла земля під копитами тарпанів, що, збиваючи снігові вихори, мчать хтозна-куди, то з глибокого байраку долине вовче виття, то з голубого неба щугоне зі свистом униз, на здобич, сокіл-гострозорець.

Ось такої сонячної морозної днини по засніженій рівнині, що розкинулася між річками Хоролом та Сулою, поволі їхали на захід, з Половецької землі в Руську, два вершники — старий і молодий. Обидва в латаних, ношених-перенесених, але теплих — вовною назовні і вовною всередину — половецьких кожухах, що сягали колін, у волохатах баранячих шапках та стоптаних постолах з кожушини, підшитих цупкою повстю. Їхні коні були худі, стомлені і через силу брьохалися в глибокому снігу, ледве волочачи ноги.

Один з верхівців, старший, бородатий, зігнувся, важко дихав, безупинно хапався за груди і натужно заходився хрипким кашлем. Молодший їхав поруч і підтримував свого су-

¹ Руською землею в ті часи називалися землі на захід від лінії Одеса—Харків, а ще раніше — лише Київська земля.

² Половці кочували на схід від цієї лінії.

путника, щоб не впав з коня, а коли той задихався і закочував очі під лоба, розpacливо шепотів:

— Чекай, отче, не вмирай!.. Скоро-скоро Сула... А на тім боці — рідна земля... Україна... Там свої люди не дадуть загинути... Доберемося додому... На Сейм...

Коли старшому ставало легше, він збивав з бороди паморозь, з натугою і гіркотою в голосі відповідав:

— Додому?.. Не доберуся я вже додому... Відчуваю, як тануть мої сили... Як пече в грудях і ноги холонуть... Клята Половеччина всі соки висмоктала... Три роки неволі, по невірянь, голоду та побоїв далися взнаки!.. Був, як дуб, а став, як висохла билина... Туга серце сточила, мов іржа за лізо, — за спаленою хатиною, за порубаними дітками найменшими, за нашою матір'ю, що десь у бусурменському полоні невтішно слізозі ллє, якщо жива, за Настею, твоєю сестрицею, яка стала, кажуть, наложницею у поганина-половчина... Один ти в мене залишився, Жданку, бо Іван хтозна, чи живий... Одна моя надія — ти... Сподіваюся, що доберешся на рідну землю і пустиш у неї коріння... Щоб рід наш не перевівся!

Ждан злякано глянув на батька, бо в голосі того звучала явна приреченість, і сказав підбадьорливо:

— Разом доберемося, отче!.. Разом!.. Ось незабаром Лубен чи Ромен... Або натрапимо на якийсь інший городок на Сулі... Там обігріємося, підгодуємося — і далі в путь, додому!

Батько не відповів, тільки сумно похитав головою і знову схопився за груди, забухікав, а Ждан міцніше стиснув його за лікоть і вйокнув на присталих коней.

Зимовий день короткий. Сонце швидко опускається за далекий червонястий небосхил. А Сули все не видно й не видно. Невже ще одну відчайдушно жорстоку студену ніч доведеться провести у сніговому заметі? Чи ж витримає батько?

Юнак піднімається на стременах, почервонілими очима вдивляється в біло-синю долину. Обличчя його загострилося, заросло русявою м'якою борідкою, засмагло й потріскалося на холодному сонці, на пекучих морозяних вітрах.

Він напружує зір, сподіваючись на високому правому березі Сули побачити фортецю чи якесь інше людське житло, але сліпуче сонце, що б'є прямо в обличчя, та іскристий сніг нагонять на очі слізозу, і все попереду мерехтить, грає веселковими барвами. Небо зливається з землею.